

Öğretim Üyelerinin Kurum Dışı Faaliyetleri: Katılım ve Etkileyen Faktörler

Faculty Members' External Engagement Activities: Participation and Influencing Factors

Alper Çalikoğlu^{1*}

¹Borsa İstanbul Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Esenler Mah. Sadi Fenercigil Cad. No. 6, Çanakkale, Türkiye

Orcid: A. Çalikoğlu (0000-0002-7526-3740)

Özet: Bilginin üretimindeki değişimler ile birlikte, yükseköğretimin topluma hizmet işlevinde ticari odaklı kurum dışı faaliyetlerin ağırlığı hızla artmıştır. Böylelikle, akademisyenlerin bir yandan ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere daha fazla katılım sağlamaları diğer yandan da toplumsal konularda entelektüel liderlik işlevlerini devam ettirmeleri beklenir hale gelmiştir. Diğer taraftan ilgili kaynaklarda, ticari odaklı faaliyetlere katılımdaki artışın üniversitelerin topluma hizmet işlevi açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu yönünde eleştiriler de yer almaktadır. Bu çalışmada, son dönemde kurum sayısı ve öğrenci kapasitesinin hızla arttığı Türk yükseköğretim sisteminde, üniversitelerin topluma hizmet işlevini, öğretim üyelerinin ticari ve sosyal odaklı kurum dışı faaliyetleri çerçevesinde bütünlük olarak incelemeyi amaçlanmaktadır. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseninde ilişkisel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada, öncelikle Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin hangi ticari ve sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katıldıkları betimsel analiz teknikleri ile incelenmiş, ardından her bir kurum dışı faaliyet alanı için katılıma etki eden faktörler lojistik regresyon ile ortaya konulmuştur. Bulgular, katılımcıların çeşitli ticari ve sosyal odaklı faaliyetlere katıldıklarını, ancak sosyal odaklı faaliyetler yürüten katılımcıların oranının ticari odaklı faaliyet yürütenlerin iki katından daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca, öğretim üyelerinin ticari odaklı kuruma dışı faaliyete katılan grupta olma ihtimalinin, devlet üniversitesinde görev yapıyor olmaktan olumsuz, profesör unvanlı, erkek ve uygulamalı/pratik odaklı, teknoloji transferine yönelik ve uluslararası amaç ya da yönelimli araştırma eğilimine sahip olma durumlarından ise olumlu etkilendiği bulgusu elde edilmiştir. Sosyal odaklı faaliyetlere katılan grupta olma ihtimalinin de yaşı 60 ve üzeri, araştırma üretkenliği daha yüksek ve toplum odaklı araştırma yönelimi olan gruplarda olanlar için artarken, Fen, Teknoloji, Matematik, Mühendislik alanında olan öğretim üyeleri için azaldığı bulgusuna erişilmiştir. Bu bulgular çerçevesinde, öğretim üyelerinin yürüttüğü kurum dışı faaliyetler konusunda politika ve uygulamalar geliştirilirken, küresel gelişmelerin yanında bireysel ve kurumsal faktörlerin ve ulusal bağlamın da göz önünde bulundurulması önerilmiştir. Ayrıca, ilgili süreçlerde karar vericiler ile üniversite örgütünün paydaşları, sanayi kuruluşları ve farklı toplumsal kurum temsilcileri arasındaki iletişim ve eşgüdüm araçlarının kullanımı geliştirilebilir.

Anahtar kelimeler: yükseköğretimin topluma hizmeti işlevi; akademisyenlerin kurum dışı faaliyetleri; ticari odaklı kurum dışı faaliyetler; sosyal odaklı kurum dışı faaliyetler

Abstract: The changes in knowledge production have widened the commercial orientation in the service to society function of higher education. Hence, academics are expected to participate in commercial-oriented external activities more while simultaneously maintaining their intellectual leadership roles in society. However, several scholars have raised concerns that the broadening of commercial orientation in external activities has negatively affected the universities' service to society. This study examines universities' service to society function based on faculty members' external engagement activities by focusing on a rapidly expanding higher education system (i.e., Turkish). Following a correlational survey design, the current study first investigates faculty members' commercially and socially-oriented external activities through descriptive techniques. Then, factors influencing participation in the activity are tested by logistic regression analysis for each external engagement category. The findings indicated that participant academics were involved in commercially and socially-oriented activities; however, involvement in socially-oriented external activities was more than twice as frequent as involvement in commercially-oriented ones. Additionally, being employed at public universities was negatively influential in participating in commercial-oriented external activities; however, holding professorship as academic title, being male as gender, and orientation to research that is commercial, on technology transfer and international in scope had positive influence on it. Also, the age group of sixty years old and over and greater research productivity were positively influential in participation in socially-oriented external activities; however, studying Science, Technology, Engineering and Mathematics negatively influenced it. It is recommended that in addition to global trends, individual and institutional factors and the national context should be considered while

* Corresponding author. Email: alpercalikoglu@gmail.com

Geliş Tarihi / Received Date: 10.10.2021 — Kabul Tarihi / Accepted Date: 28.01.2022

doi: 10.32329/uad.1007932

developing policy and implementations regarding faculty members' external engagement activities. Furthermore, the communication and cooperation mechanisms between decision-makers and the university community, industry, and societal institutions should be enhanced in related processes.

Keywords: higher education's service to society function; academics' external engagement activities; commercially-oriented external engagement activities; socially-oriented external engagement activities

I. Giriş

Yükseköğretimin topluma hizmet işlevinin ve bu çerçevede akademisyenlerden beklentilerin hızlı bir değişimle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bilginin üretimindeki gelişmelerle birlikte yaygınlaşan girişimci üniversite hareketi, üniversitenin ekonomik kalkınmadaki rolünün ve üniversite-sanayi iş birliğinin önemini artırmıştır. Bu nedenle akademisyenlerin kurum dışı etkinliklerinde ticari odaklı faaliyetler daha da ön plana çıkmaya başlamıştır (Fronzizi, Fantauzzi, Colasanti, & Fiorani, 2019). Diğer taraftan, ticari odaklı faaliyetlerin bu denli ön plana çıkması, bir kurum olarak üniversitenin ve akademisyenlik mesleğinin sosyal odaklı hizmetinin durumu ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Rhoades (2014), girişimci üniversite kavramının yaygınlaşmasıyla daha fazla geçerlilik kazanan akademik kapitalizm akımının, üniversite yöneticilerine yükseköğretimde özelleşme ve bilginin ticarileşmesi yönünde geniş yetkiler vererek akademisyenleri bu yöne yönlendirdiğini, bu nedenle üniversitelerin içinde buldukları toplumun sorunlarına olan ilgisinin zayıflayabildiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Kitagawa, Sánchez-Barrioluengo & Uyarra (2016), ticari odaklı faaliyetleri ön plana alan girişimci üniversite modelinin yükseköğretimde her durumda geçerli olması beklenen evrensel bir reçete olarak sunulması nedeniyle, farklı yerel, bölgesel ve ulusal değişken ve ihtiyaçları yeterince dikkate almayan eş-biçimli kurumların yaygınlaştığını ifade etmektedir.

Kısa zamanda hem öğrenci kapasitesi hem de kurum sayısının hızla arttırıldığı Türk yükseköğretimi de üniversitelerin topluma hizmet işlevinin meşruiyeti ve çerçevesi açısından benzer tartışmaların odağındadır. Son dönemde, karar vericiler tarafından üniversitelerin buldukları bölgeye olan katkılarını artırmak amacıyla hayata geçirilen bölgesel kalkınma odaklı misyon farklılaşması ve uzmanlaşma projeleri, bu tartışmalar bağlamında örnek olarak verilebilir. Ancak, bu projelerin de çoğunlukla ekonomik kalkınma, girişimcilik, üniversite-sanayi iş birliği gibi ticari odağa yönelik kavramları ön plana çıkardığı görülmektedir (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2020; 2021). Benzer şekilde, yükseköğretimin genel çerçevesini belirleyen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda öğretim elemanlarının, yükseköğretim kurumları dışındaki kişi ve kuruluşlar tarafından üniversite ya da bağlı birimlerinden istenen bilimsel görüş, araştırma, proje, danışmanlık, tahlil gibi konularda üniversitenin uygulama alanlarına ücretli olarak destek

verebilecekleri belirtilmektedir (Resmî Gazete, 1981). 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nda ise akademisyenlerin teknoloji bölgelerindeki şirketlerde, araştırma sonuçlarını ticarileştirmek için bu bölgelerde şirket kurma, şirkete ortak olma ya da yönetiminde görev alma gibi avantajlardan yararlanabilecekleri ifade edilmektedir (Resmî Gazete, 2001). Bu nedenle, Türkiye'de yükseköğretimin topluma hizmet işlevi için kanun ve resmi politika belgelerinde daha çok bilginin ticari uygulanabilirliğini teşvik eden faaliyetlerin konu edildiği, sosyal odaklı topluma hizmeti çalışmalarının ise bu faaliyetler arasında doğrudan vurgulanmadığı söylenebilir.

Son dönemde yapılan yurtdışı kaynaklı çalışmalar, yükseköğretimin topluma hizmet işlevi çerçevesinde akademisyenlerin yürüttüğü kurum dışı faaliyetlerin geniş bir tabana yayıldığını göstermektedir. Girişimci üniversite-akademisyenler ya da uygulanabilir bilgi transferi gibi kavramların ticari yönlerinin öne çıktığı bazı çalışmalarda (Landry, Saihi, Amara, & Ouimet, 2010; Mars & Rios-Aguilar, 2010) patent geliştirme, şirket ortaklığı yürütme, ticari girişimler kurma, ticari odaklı araştırmalar yapma, sözleşmeli araştırmalar aracılığıyla gelir elde etme, sanayi kuruluşlarına danışmanlık hizmeti sağlama gibi faaliyetlerin geniş yer bulduğu görülmektedir. Ticari odağı ön plana alan daha kapsamlı çalışmalarda, sayılan faaliyetlere ek olarak; kurum dışı ortaklarla akademik ağlar geliştirme, lisansüstü öğrenci projelerine sanayi ile ortak danışmanlık yapma, araştırma sonuçlarını kurum dışı ortaklara yayma, üniversite dışında seminer ya da eğitim verme gibi etkinliklerin de akademisyenler tarafından gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Miller, Alexander, Cunningham, & Albats, 2018; Perkmann vd., 2013; Uslu, Calıkoglu, Seggie, & Seggie, 2019). İlgili kaynaklarda ayrıca, akademisyenlerin ticari değer odaklı kurum dışı etkinliklerinin yanında sosyal değer odaklı topluma hizmet faaliyetleri de yürüttükleri belirtilmektedir. Bu faaliyetler farklı yerel, bölgesel ve ulusal şartlarda çeşitlilik göstermekle birlikte, çoğunlukla çeşitli toplumsal paydaşların ekonomik, sosyal ve politik gündemleri ile ilişkili olmaktadır (Krücken, Meier, & Müller, 2009; Macfarlane, 2007). Çulum, Turk ve Ledić (2015), akademisyenlerin sosyal odaklı topluma hizmet faaliyetlerini (a) akademik hizmete dayalı öğretim ve öğrenci yerleştirmeleri, (b) topluma dayalı araştırma, (c) toplumsal destek faaliyetleri, (d) gönüllülüğe dayalı karşılıksız sosyal yardım çalışmaları, (e) kurumsal topluma hizmet (üniversite, fakülte, bölüm vb.) ve (f) politik faaliyetler olmak üzere altı

ana başlık altında toplamıştır.

Diğer taraftan, yükseköğretimde son dönemde yaşanan gelişmelerin, akademisyenlerin ön plana aldıkları faaliyetler ile ilgili önemli değişimler yarattığı görülmektedir. Üniversite sıralamalarının artan önemi, yükselen kurumsal rekabet, daha bürokratik-işletmeciler hale gelen üniversite yönetimi anlayışları ve yayın sayısını ön planda tutan atanma ve yükseltme ölçütleri gibi gerekçelerle, dünyanın birçok ülkesinde akademik görevler arasında dengesizlikler görülmekte ve akademisyenler araştırma görevlerini daha fazla ön planda tutmaya yönelmektedir (Arimoto, 2015; Fairweather, 2009; Hazelkorn, 2015; Calikoglu, Seggie, & Uslu, 2020). Yine birçok ülkede, yükseköğretimin genişlemesi ile öğrenci sayıları artmış, bu da akademisyenlerin ders yüklerini önemli ölçüde ağırlaştırmıştır (Teichler, Arimoto, & Cummings, 2013). Ayrıca, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelere uyum sağlama gerekliliği ve farklı deneyimlere sahip öğrenci gruplarının ve iş dünyasının değişen taleplerinin yükseköğretimden beklentileri çeşitlendirmesi gibi sebeplerle, akademisyenler ders yöntem ve materyallerini hazırlamaya daha fazla zaman harcar hale gelmiştir (Zimbardi & Myatt, 2014). Yükseköğretimde yaşanan bu değişimle birlikte, akademisyenlerin topluma hizmet ile ilgili olarak hangi kurum dışı etkinliklere katılım sağladıkları ve bu katılımı etkileyen faktörlerin neler olduğunu konu edinen çalışmaların farklı ülke koşullarında çeşitlendirilmesi ihtiyacı daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye kaynaklı yayınlarda da araştırmacıların çoğunlukla bilgi toplumu ve üniversitelerde araştırma-yenilik kültürü (Erdem, 2013; Öztemel, 2013), girişimci üniversite kavramı, rolleri ve uygulamaları (Ökmen, 2013; Uysal & Çatı, 2016; Uslu, Calikoglu, Seggie, & Seggie, 2020; Yıldız, 2019), ve üniversite-sanayi işbirliği (Cengiz, 2014; Kocabaş & Alpaydın, 2018) gibi ekonomik ve ticari değer odaklı topluma hizmet konularına ilgi duydukları görülmektedir. Görece az sayıdaki çalışmada ise üniversitenin ve akademisyenlerin sosyal odaklı topluma hizmet faaliyetlerine odaklanılmış ve akademisyenlerin entelektüel liderliği (Uslu, 2016; Uslu & Arslan, 2015) ve üniversitelerdeki topluma hizmet uygulamalarının web sitelerinde yer alışı (Morkoç, 2017) konular işlenmiştir. Ayrıca bazı araştırmacıların (Sankır & Demir Gürdal, 2014; Sankır & Sankır, 2017), üniversitenin yerel ve bölgesel kalkınmadaki rolü ekseninde sosyal, kültürel ve ekonomik katkı rollerini birlikte inceleyen çalışmalar yaptıkları da görülmektedir.

Konu ile ilgili halihazırda var olan Türkiye kaynaklı çalışmaların önemli bir kısmının akademisyenlerin bakışından çok kurumsal görüş ve hedeflere ve ekonomik değer odaklı topluma hizmet anlayışına odaklandığı görülmektedir. Ancak, kısa zamanda yaşanan hızlı artışın

ardından kurum sayısı ve öğrenci kapasitesi açısından belirli bir noktaya ulaşan Türkiye'deki üniversitelerin, bu noktadan sonra toplumsal meşruiyeti, katkısı ve geleceği daha yüksek sesle tartışılmaktadır (Erdoğan & Esen, 2016; Gök, 2016; Kavak, 2019; Özoglu, Gür, & Gümüş, 2016).

Bu çerçevede, üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin hangi kurum dışı etkinliklere katıldıklarının ve bu katılımı etkileyen faktörlerin hem ticari hem de sosyal odaklı faaliyet alanları için birlikte ve geniş ölçekli olarak, konu ile ilgili kısa zamanda önemli değişimlerin yaşandığı Türkiye yükseköğretimi üzerinden incelenmesi, özgün bir çalışma olarak ulusal ve uluslararası alanyazına katkı sağlayacaktır. Bu tür bir çalışma ayrıca, konu ile ilgili ulusal ve kurumsal düzeyde karar vericilere ve politika yapıcılara rehberlik etme açısından de yararlı olabilecektir. Bütün bu noktalardan hareketle, bu araştırma, üniversitelerin topluma hizmet işlevi çerçevesinde Türkiye'deki öğretim üyelerinin hem ticari hem de sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlerini ve bu faaliyetlere katılımı etkileyen faktörleri geniş bir örneklem üzerinde birlikte incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin katıldıkları ticari ve sosyal odaklı kurum dışı faaliyetler nelerdir?
2. Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin ticari ve sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılımı üzerinde etkili olan bireysel ve kurumsal faktörler nelerdir?

2. Kavramsal ve Analitik Çerçeve

20. yüzyılın son döneminden günümüze kadar geçen sürede üniversitenin topluma hizmet işlevinde ekonomik kalkınmanın yerinin genişlediği ve konunun çoğunlukla üniversite-sanayi iş birliği, bilgi üretiminin ticari getirileri ve girişimci üniversite gibi kavramlarla tartışılmaya başlandığı görülmektedir (Etzkowitz & Leydesdorff, 1997). Bu değişimde küreselleşme olgusunu oluşturan teknolojik gelişmelerin hızlanması, bilgi toplumu kavramının yaygınlaşması ve üniversitelere aktarılan kamu fonlarındaki azalma gibi sebeplerin önemli olduğu ifade edilmektedir. Bunların yanında, bilginin üretiminde ve kullanımında yaşanan dönüşümün, üniversiteyi konu ile ilgili olarak değişime zorladığı görülmektedir (Etzkowitz & Leydesdorff, 1997; Gibbons vd., 1994).

Gibbons ve arkadaşlarına (1994) göre, akademik disiplinlere dayalı ve çoğunlukla bilişsel ağırlıklı (mod 1) bilgi üretimi son dönemde yerini çok disiplinli ve uygulama ağırlıklı (mod 2) bilgiye bırakmıştır. Ayrıca, bilginin üretiminde üniversite dışındaki kurumların da (örnek: sanayi kuruluşlarının laboratuvarları, devlete bağlı ya da

bağımsız araştırma kurumları, düşünce kuruluşları vb.) daha fazla söz sahibi olmaya başlayarak, bu kurumlar arasındaki iş birliği imkanlarının genişlemesi, üniversitenin bu alandaki tekelinin bir anlamda kırılmasına yol açmıştır. Bu nedenle üniversite, toplumsal meşruyetini korumak için, ürettiği bilgiyi yenilikçi teknolojiye dönüştürerek ticarileştirme ve bu konuda devlet ve sanayi kurumları ile iş birliğine gitme mecburiyetiyle karşı karşıya kalmıştır (Etzkowitz & Leydesdorff, 1997; Gibbons vd. 1994; Sam & van der Sijde, 2014). Sonuç olarak, üniversitenin topluma hizmet işlevi tartışmalarında, daha çok devlet ve sanayi kuruluşları ile yapılan iş birlikleri aracılığıyla gelir yaratma ve üniversite bünyesindeki bireysel ve kurumsal ticari girişimcilik faaliyetleri sayesinde toplumun ekonomik kalkınmasında sorumluluk alma ağırlık kazanmıştır (Clark, 1998).

Bu çalışmada, yukarıdaki değişimlerden hareketle, akademisyenlerin kurum dışı faaliyetlerinin çerçevesini inceleyen iki kavramsal çalışma göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmalardan birincisi, Perkmann ve arkadaşlarının (2013) gerçekleştirdiği sistematik kaynak taramasıdır. Çalışmalarında kurum dışı akademik faaliyet kavramını, kişiler arası etkileşim aracılığıyla üniversiteler ile diğer kurumlar arasındaki iş birliğini geliştiren faaliyetler olarak tanımlayan Perkmann ve arkadaşları (2013) kurum dışı etkinlik sürecini, faaliyete katılım ve ticarileştirme olarak iki kategoride incelemiştir. Buna göre, kurum dışı akademik faaliyetlerin ticari ya da mali sonuç üretmeyebilir. Örneğin bazı kurum dışı faaliyetlerin a için patent edinimi gibi ticari ya da mali sonuçları olabilirken, bazı durumlarda ise ilgili kuruluşun laboratuvarını kendi araştırması için kullanma ya da sanayi kuruluşlarının ihtiyaçlarını yakından tanıma gibi ticarileştirme içermeyen faaliyetler yürütülebilmektedir (Perkmann vd., 2013). Ancak, Perkmann ve arkadaşlarının inceledikleri çalışmalara göre, ticari sonuç içersin ya da içermesin bu faaliyetlerin büyük çoğunluğu ekonomik değer odaklı kuruluşlarla yürütülmektedir.

Perkmann ve arkadaşları (2013) kurumsal bakış yerine, bireysel araştırmacılara odaklanan çalışmaları seçerek, 1980'den 2011 yılına kadarki literatürde yer alan kurum dışı akademik faaliyetleri, bu faaliyetlerin belirleyicilerini ve üniversiteler ile diğer paydaşlar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Analizleri sonucunda Perkmann

ve arkadaşları (2013), akademisyenlerin sözleşmeli araştırma, patent geliştirme ve danışmanlık hizmetinden, iş birlikli araştırma yürütmeye çok sayıda kurum dışı faaliyet gerçekleştirdikleri bulgusuna ulaşmıştır. Perkmann ve arkadaşları (2013) daha sonra bu kurum dışı akademik etkinliklerin belirleyicilerini bu etkinliklerin çeşitli paydaşlar üzerindeki etkilerini saptamıştır. Tablo 1 bu bulguları özetlemektedir.

Perkmann ve arkadaşlarının (2013) yaptığı çalışmanın, yükseköğretimde kurum dışı akademik etkinliklerle ilgili daha önce yapılmış çalışmalara dayalı kapsamlı bir çerçeve sağladığı söylenebilir. Bu özelliği ile konu ile ilgili daha sonra yapılan çok sayıda çalışmada teorik/analitik dayanak noktalarından biri olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır (Miller et al., 2018; Sánchez-Barrioluengo & Benneworth, 2019; Thune, Reymert, Gulbrandsen, & Olaf Aamodt, 2016). Diğer taraftan, çoğunlukla ticari araştırma ve ekonomik değer üretmeye yönelik kurum dışı faaliyetleri içerdiğinden, Perkmann ve arkadaşlarının (2013) çalışmasındaki faaliyetlerin daha bütünlükli araştırmalar için genişletilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle, Academic Profession in the Knowledge-based Society (APIKS) projesinin kurum dışı faaliyetler bölümüne ait sormaca (anket) soruları hazırlanırken, taraftan hem ticari hem de sosyal odaklı faaliyetleri içeren genişletilmiş bir analitik çerçeve oluşturulmuştur (Schneijderberg & Götze, 2021). Bu analitik çerçevede, akademisyenlerin kurum dışı boyutu olan öğretim ve araştırma faaliyetlerinin yanında akademik okuyucu kitlesi dışına hitap eden yayınlar yapma, politik ve sendikal çalışmalar yürütme gibi faaliyetler ve bunların bireysel ve kurumsal faktörlerle ilişkisi de yer almıştır (Schneijderberg & Götze, 2021). Mevcut çalışmada da APIKS projesinin Türkiye ayağı kapsamında toplanan veriler kullanıldığından, Schneijderberg ve Götze'nin (2021) çerçevesi temel alınmıştır.

3. Yöntem

3.1. Araştırma Tasarımı

Mevcut çalışma, Türkiye'deki üniversitelerde çalışan öğretim üyelerinin kurum dışı etkinliklere katılımını geniş ölçekli bir örneklem üzerinden incelemeyi amaçladığından, nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseninde tasarlanmıştır. Tarama deseni bir konu ile ilgili tutum,

Tablo 1. Perkmann ve arkadaşlarına (2013) göre Kurum Dışı Akademik Etkinliklerin Potansiyel Belirleyicileri ve Etkileri

Bireysel belirleyiciler	Örgütsel belirleyiciler	Kurumsal belirleyiciler	Etki
- Erkek	-Kaliteli üniversite/bölüm	- Uygulamalı disiplin	- Bilimsel üretkenlik
- Yaş	- Örgütsel destek	-Yaşam bilimleri/biyoteknoloji	- Ticari üretkenlik
- Kıdem	- Teşvik sistemi	-Ülkeye özgü düzenlemeler ve politikalar	-Uygulamalı araştırmaya yönelim
- Önceki ticari deneyimler	- Örgütsel ticarileştirme deneyimi		-Yüksek mahremiyet
- Kazanılan hibe (devlet)	- Meslektaş etkisi		- İşbirlikçi davranış
- Kazanılan sözleşme (sanayi)			- Öğretim
- Bilimsel üretkenlik			

Kaynak: Perkmann ve ark. (2013, s.426)'dan uyarlanmıştır.

davranış ve eğilimleri, bu konunun muhataplarından bir örneklem üzerinde inceleyerek genellemeye uygun sonuçlar üretmeye imkân tanır (Karasar, 2012). Çalışma ayrıca, öğretim üyelerinin kurum dışı faaliyetlere katılımını etkileyen faktörleri, bireysel ve kurumsal değişkenler çerçevesinde incelediğinden ilişkisel araştırma deseninde tasarlanmıştır. İlişkisel araştırma bağımlı değişken ile bir ya da birkaç bağımsız değişken arasındaki ilişkileri doğal ortamında incelemeyi sağlayan bir araştırma türü olarak açıklanmaktadır (Creswell, 2009).

3.2. Evren ve Örneklem

APIKS projesinin Türkiye ayağının evrenini 2017-2018 öğretim yılında Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan 158.098 öğretim elemanı oluşturmaktadır (YÖK, 2018). Projenin örnekleme ise çalışma evrenini temsil edecek şekilde, coğrafi bölge, kuruluş yılı ve devlet ya da vakıf türünde olma durumu göz önünde bulundurularak etik/uygulama izni alınan 78 üniversiteden araştırmaya katılan öğretim elemanlarından oluşmaktadır (Etik ve uygulama izni alınan üniversitelerin tam listesi için bkz. APIKSTR, 2020a). Ancak araştırma görevlileri ve öğretim görevlilerinin yasal görev tanımları kurum dışı faaliyetlere katılım açısından öğretim üyelerinin görev tanımı ile eşdeğer olmadığından (Resmi Gazete, 1981), çalışmanın evreni öğretim üyeleri ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle mevcut araştırmanın çalışma evreni, 2017-2018 öğretim yılında Türkiye'deki üniversitelerde "Doktor Öğretim Üyesi", "Doçent" ve "Profesör" unvanı ile çalışan toplam 76.616 akademisyenden oluşmaktadır (YÖK, 2018). Örneklem ise belirtilen üniversitelerde aynı unvanlarla çalışan ve 1.810 kişilik APIKS uluslararası veri setinden çekilen 1.315 katılımcıdan oluşmuştur. Tablo 2 katılımcılara ait bazı demografik değişkenlerin dağılımlarını özetlemektedir.

Tablo 2 incelendiğinde, çalışmada üniversite türü, akademik unvan, bağlı bulunulan üniversitenin kuruluş yılı ve coğrafi bölgesi açısından çalışma evreninde yer alan

bütün gruplardan katılımcıları temsil ettiği görülmektedir. Diğer taraftan, YÖK 2017-2018 yılı istatistikleri incelendiğinde, öğretim üyeleri için akademik unvan ve görev yapılan üniversitenin türüne göre doğrudan verilerin olduğu görülmüştür. Bu veriler incelendiğinde, 2017-2018 yılında Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin üniversite türüne göre "Devlet Üniversitesi" (%83,4) ve "Vakıf Üniversitesi" (%16,6), akademik unvana göre ise "Doktor Öğretim Üyesi" (%48,9), "Doçent" (%18,9) ve "Profesör" (%32,2) olarak dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ikinci araştırma sorusu için, analiz tekniği gereği bazı sormaca maddelerini cevapsız bırakan katılımcılar örneklem dışına çıkarılmıştır. Bu nedenle ikinci araştırma sorusu için değerlendirme 1.137 katılımcı üzerinden yapılmıştır. 1137 katılımcının dağılımının da (Devlet Üniversitesi: %85, Vakıf Üniversitesi: %14,7; Dr. Öğr. Üyesi: %37, Doçent: %31,8, Profesör: %31,2) 1.315 kişilik grubun dağılımına benzer olduğu görülmüştür. Bu dağılımlardaki oranlar ile çalışma evreninin dağılımı birlikte değerlendirildiğinde, mevcut çalışmadaki örneklemin üniversite türüne göre çalışma evreninin dağılımı ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan örneklem grubundaki Dr. Öğr. Üyesi ve Doçent unvanlı katılımcıların oranlarının, çalışma evrenindeki aynı unvanlı öğretim üyelerinin oranlarından görece farklı olduğu göze çarpmakla birlikte, örneklem grubunun her akademik unvandan birbirine yakın oranlarda katılımcı barındırdığı ve nihai katılımcı sayısının ilgili istatistiksel analizler açısından yeterli olduğu söylenebilir. Bütün bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, her iki araştırma sorusu için örneklem grubunun çalışma evrenini %95 güven düzeyi ve ± 3 güven aralığında temsil edebilmek için yeterli olduğu görülmektedir. Örnekleme temsil açısından, sosyal ve eğitim bilimleri araştırmacılarının çalışmalarında %95 güven düzeyinin bir standart olarak kabul edilir hale geldiği, ayrıca ± 3 aralığının oldukça hassas bir güven aralığında temsil sağladığı belirtilmektedir (Cohen, Manion,

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Dağılımı

Değişken	Gruplar ve dağılımları							
	Devlet		Vakıf		Profesör		Belirtilmemiş	
Üniversite türü	f	%	f	%				
	1.113	84,6	202	15,4				
Unvan	Dr. Öğr. Üyesi		Doçent		Profesör			
	f	%	f	%	f	%		
	512	38,9	402	30,6	401	30,5		
Bağlı bulunulan üniversitenin kuruluş yılı	1992 öncesi		1992-2005		2006 ve sonrası		Belirtilmemiş	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	639	48,6	393	29,9	276	21	7	0,5
Coğrafi bölge	Akdeniz		Ege		Doğu Anadolu		G. Doğu Anadolu	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	132	10	212	16,1	92	7	46	3,5
	İç Anadolu		Karadeniz		Marmara		Belirtilmemiş	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	404	30,7	131	10	297	22,6	1	0,1

& Morrison, 2007).

3.3. Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Aracı

3.3.1. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, uluslararası karşılaştırmalı bir proje olan APIKS projesinin Türkiye ayağı kapsamında toplanmıştır. APIKS projesi, akademisyenlik mesleğindeki değişimleri 20'den fazla ülkede toplanan verilerle ulusal ve uluslararası düzeyde karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlayan bir projedir. Bu proje, akademisyenlik mesleği ile ilgili geniş ölçekli karşılaştırmalı uluslararası araştırmalar olan Carnegie (1991-1993) ve The Changing Academic Profession [CAP] (2007) projelerinin üçüncü dalgası olarak kabul edilmektedir (Aarveaara, Finkelstein, Jones, & Jung, 2021; Höhle & Teichler, 2013).

APIKS Türkiye verileri, 2017-2018 akademik yılında toplanmıştır. Veri toplama aşamasında, öncelikle potansiyel katılımcılara araştırmanın künyesini, amacını, internet üzerinden erişim bağlantısını ve gönüllü katılım davetini içeren e-posta mesajları gönderilmiştir. Ardından, katılımcılar e-postanın içeriğindeki bağlantıya tıklayarak, APIKS projesi Türkiye koordinatörünün bağlı bulunduğu üniversite üzerinden kurumsal hizmet veren elektronik sormaca servisi aracılığıyla soruları çevrimiçi olarak cevaplandırmışlardır.

3.3.2. Veri Toplama Aracı

APIKS projesi için veri toplama aracı geliştirme aşamasında, Carnegie ve CAP projelerinde yer alan bazı sorulara ilaveten yeni soru maddeleri oluşturulmuştur. Bu süreçte, projede yer alan bütün ülke takımlarından ilgili akademik çalışmalar ve kendi ülke bağlamları çerçevesinde katkı ve geri bildirim istenmiş, ardından bu katkılar bir araya getirilerek üye ülke temsilcileri tarafından çevrimiçi ve yüz yüze toplantılarda tartışılmış ve ortak kararlar çerçevesinde veri toplama aracına son hali ve-

rilmiştir. Sonuç olarak, proje kapsamında katılımcı ülkelerde akademisyenlik mesleği ile ilgili, kariyer ve mesleki konum, genel çalışma durumu ve faaliyetleri, öğretim, araştırma, kurum dışı faaliyetler, yönetim ve yönetişim, kariyer gelişim aşamalarındaki akademisyenler ve kişisel bilgiler tematik alanlarında toplamda 300'den fazla soru/alt sorunun yer aldığı bir veri toplama aracı uygulanmıştır (Aarveaara vd., 2021). Projenin Türkiye ayağında veriler, bu veri toplama aracının, Türkçe karşılığı olan Bilgi Temelli Toplumda Akademisyenlik Mesleği (BTTAM) başlıklı sormaca ile toplanmıştır.

Mevcut araştırmada, proje kapsamında toplanan verilerden sadece akademisyenlerin hangi kurum dışı faaliyetlere katıldığına yönelik soru ve ilgili kavramsal çalışmalardan hareketle seçilip projenin veri toplama aracında yer alan bireysel ve kurumsal faktörlere ilişkin sorular kullanılmıştır. BTTAM sormacasında akademisyenlerin hangi kurum dışı faaliyetlere katıldıkları ile ilgili olan soruda, cevaplayıcılardan verilen 17 kurum dışı faaliyetten hangilerine katıldıklarını işaretlemeleri istenmiştir. Ardından katılımcı cevapları "Evet (1) / Hayır (0)" olarak kategorik biçimde kaydedilmiştir. Tablo 3, bu soruda verilen 17 kurum dışı faaliyeti göstermektedir.

Tablo 3'te listelenen bu 17 faaliyetten hangilerinin ticari hangilerinin sosyal odaklı olduğunun belirlenmesi için araştırmacı tarafından mevcut çalışma özelinde APIKS Türkiye veri seti kullanılarak faktör analizi yapılmıştır. Sormacada cevaplayıcıların belirtilen her bir faaliyete katılımı "Evet (1) / Hayır (0)" biçiminde kategorik olarak alındığından, faktör analizi tetrakorik korelasyon değerlerine göre yürütülmüştür. Tetrakorik/polikorik korelasyon matrislerinin, iki ya da daha fazla alt grubun olduğu kategorik değişkenler için faktör analizinde, Pearson korelasyon matrisi yerine kullanılarak güvenilir sonuçlar ürettiği belirtilmektedir (Holgado-Tello, Chacón-Moscoso, Barbero-García, & Vila-Abad, 2010; Kılıç & Uy-

Tablo 3. BTTAM Sormacası Kurum Dışı Faaliyetler Tematik Alanı EI Maddesi

<p>EI. Son 3 yılda, kurum dışı ortaklarla yapılan aşağıdaki faaliyetlerden hangilerine katıldınız (örn: sanayi örgütleri, devlet kurumları, müzeler ve okullar)? (Size uygun olan tüm seçenekleri işaretleyiniz)</p> <p>(EI_1) Patent ve lisans almak</p> <p>(EI_2) Yeni bir girişim şirketi kurma veya var olan bir şirketten ayrılarak aynı alanda bağımsız bir şirket oluşturmak</p> <p>(EI_3) Ortak araştırma ve yayın yapmak</p> <p>(EI_4) Değerlendirme ve analiz hizmeti sunmak (şirketlerin, hükümetlerin, bölgelerin, ülkelerin vb. politika ve gelişimleri için)</p> <p>(EI_5) Bir sözleşme karşılığında araştırma yapmak</p> <p>(EI_6) Danışmanlık hizmeti vermek</p> <p>(EI_7) Altyapı ve (teknik) ekipman kullanmak (örn: bir firmanın ekipmanlarını ölçümlemek)</p> <p>(EI_8) Çeşitli modeller oluşturmak ve test etmek</p> <p>(EI_9) Bir araştırma laboratuvarında, bilimsel kuluçka/etüt merkezinde ve/veya bir teknopark da çalışmak</p> <p>(EI_10) Başka bir kurum veya kuruluş için müfredat geliştirmek</p> <p>(EI_11) Öğrencilere staj ve/veya işe yerleşme konusunda danışmanlık sunmak</p> <p>(EI_12) Endüstri ile iş birliği kurarak lisans, yüksek lisans ve doktora tezlerine ortak danışmanlık sunmak</p> <p>(EI_13) Gönüllülüğe dayalı olarak sivil toplum örgütlerinde fahri danışmanlık yapmak/çalışmak (örn: sivil toplum örgütlerinde; kültür, eğitim, politika ve sosyal hizmetler sunan kurumlarda, vb.)</p> <p>(EI_14) Halka açık konuşmalar ve sunumlar yapmak</p> <p>(EI_15) Talebe göre özel hazırlanmış programlar ve kurslar düzenlemek, yürütücülük yapmak</p> <p>(EI_16) Geniş okuyucu kitlesine ulaşabilecek yayınlar yapmak</p> <p>(EI_17) Kurum dışı komite(ler)e ve kurul(lar)a katılmak (örn: uzmanlar kurulu, yönetim kurulu, mütevelli heyeti)</p>

Kaynak: APIKSTR (2020b)

sal, 2019). Faktör analizi, kategorik değişkenlerin madde analizini belirtilen matrisler üzerinde gerçekleştiren FACTOR yazılımı ile gerçekleştirilmiştir (Ferrando & Lorenzo-Seva, 2017). Analiz sonucunda, iki boyut altında 10 kurum dışı faaliyet toplanmıştır. Tablo 4, faktör analizi bulgularını göstermektedir.

Tablo 4. Akademisyenlerin Kurum Dışı Faaliyetleri için Faktör Analizi Bulguları

Madde	Faktör 1 Ticari odaklı	Faktör 2 Sosyal odaklı	Ortak varyans
EI_9	0.845		0.716
EI_1	0.796		0.634
EI_7	0.792		0.636
EI_2	0.759	0.272	0.650
EI_5	0.559	0.330	0.421
EI_14		0.826	0.683
EI_13		0.771	0.596
EI_15	0.229	0.720	0.571
EI_10	0.235	0.642	0.468
EI_16		0.610	0.373
KMO		,760	
Bartlett	$\chi^2(45)=6652,1$ p=,000		
Öz değer	3,642	2,107	
Açıklanan toplam varyans (%)	36,418	21,068	57,487 (Toplam)
Güvenirlilik (Mislevy&Bock)	,761	,738	

Diğer taraftan, APIKS projesinin genelinde, akademisyenlik mesleği ile ilgili farklı alanlarda sorular içeren geniş kapsamlı bir sormaca, farklı yükseköğretim sistemlerine sahip birçok ülkede uygulandığından, her tematik alandaki maddelerin kapsamının belirlenmesinde, ilgili yayınlar ve alandaki gelişmelerin yanı sıra ülke takımlarının maddeler üzerinde uyumu ve uygulanabilirlik açısından veri toplama aracının nihai uzunluğu göz önünde tutulmuştur. Bu durum, mevcut çalışma için kullanılan kurum dışı faaliyetler tematik alanındaki sorular için geçerlidir. Örneğin, mevcut çalışmanın konusu ile ilgili APIKS sormacası maddelerinin, Perkmann ve arkadaşlarının (2013) çerçevesindeki bireysel ve kurumsal kategorilerde yer alan belirleyicilerin kapsamına daha uygun olduğu değerlendirildiğinden, çalışmada bu faktörlere odaklanmıştır. Benzer şekilde, mevcut çalışmanın bulguları ve sonuçları değerlendirilirken, Türkiye'deki üniversitelerde öğretim üyelerince yürütüldüğü halde sormacada yer almayan kurum dışı faaliyetlerin de olabileceği göz önünde tutulmalıdır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde tanımsal ve ilişkisel istatistiki yöntemlerden yararlanılmıştır. Cevaplayıcıların hangi kurum dışı faaliyetlere katıldıklarını inceleyen birinci

araştırma sorusu, her bir gruptaki faaliyet maddelerine katılım frekans (f) ve yüzde (%) değerleri ile incelenmiştir. Kurum dışı faaliyetlere katılımı etkileyen faktörleri inceleyen ikinci araştırma sorusunun analizinde, öncelikle ticari ve sosyal odaklı faaliyet alanlarının her biri için, ilgili alanda en az bir maddeye "Evet" cevabı veren cevaplayıcılar, "Kurum dışı faaliyetlere katılan", diğerleri ise "Kurum dışı faaliyetlere katılmayan" olarak tekrar kodlanmıştır. Oluşturulan yeni ikili kategorik değişkenler, ikinci araştırma sorusu için bağımlı değişken olarak kabul edilerek, lojistik regresyon analizine gidilmiştir. İkili lojistik regresyon, iki kategorili bağımlı değişken grubuna üye olma ihtimalindeki değişimi en iyi biçimde açıklayan bağımsız değişkenler kombinasyonunu belirlerken doğrusal regresyonun temel varsayımlarına ihtiyaç duymayan kullanışlı çok değişkenli istatistiksel tekniklerdendir (Çokluk, Şekercioğlu, & Büyüköztürk, 2012). Test edilen modelde yanlılığın önlenmesi ve ölçüm hatasının küçük tutulabilmesi için analitik çerçeveden hareketle APIKS sormacasında yer alan potansiyel açıklayıcı değişkenler modele dahil edilerek en iyi modele ulaşılmaya çalışılmış, kayıp veri içeren katılımcı cevapları analizden çıkarılmış, uç değerlerin varlığı kontrol edilerek uç değer olmadığı tespit edilmiş, bağımsız değişken alt gruplarında en az 50 katılımcının olma varsayımı garanti altına alınmış ve çoklu bağlantı durumunu denetlemek için bağımsız değişkenler arası VIF değerleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda VIF değerleri 1,026 ile 1,439 aralığında hesaplandığından çoklu bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür (Çokluk vd., 2012). Tablo 5 ikili lojistik regresyon analizine dahil edilen değişkenleri ve bu değişkenlerin aldıkları değerler ile açıklamalarını içermektedir.

4. Bulgular

4.1. Öğretim Üyelerinin Kurum Dışı Faaliyetleri

Çalışmanın birinci araştırma sorusu öğretim üyelerince katılım sağlanan kurum dışı faaliyetlerinin neler olduğunu incelemektedir. Bu soru için bulgular, ticari odaklı faaliyetler ve sosyal odaklı faaliyetler olarak ayrılarak Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6'daki bulgulara göre, araştırmada yer alan öğretim üyelerinin yarısından fazlası kurum dışı faaliyetlere katılım sağlamaktadır. Ancak, ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılanlar, sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılanların yarısından azdır. Diğer taraftan herhangi bir kurum dışı faaliyete katılmayanların oranının ise hem ticari hem de sosyal odaklı faaliyetlere katılanların iki katından fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6'ya göre, ticari odaklı kurum dışı faaliyet gerçekleştiren öğretim üyelerinin yarısından fazlası, bir

Tablo 5. İkili Lojistik Regresyon Analizinde Kullanılan Değişkenler

Değişken*	Açıklama	Değer [§]
Bağımlı Değişkenler		
Ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılım	İkili	0=katılmıyor (858) 1=katılıyor (279)
Sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılım	Faktör analizine göre belirlenen ölçek boyutları	0=katılmıyor (521) 1=katılıyor (616)
Bağımsız Değişkenler (Bireysel)		
Demografik		
Cinsiyet	İkili	0=kadın (570) 1=erkek (567)
Yaş	Kategorik değişken (<40 referans kategori)	<40 (269) 40-49 (513) 50-59 (266) 60 ve üzeri (89)
Akademik arkaplan		
Unvan	Kategorik değişken (Dr. Öğr. Üyesi referans kategori)	Dr. Öğr. Üyesi (421) Doçent (361) Profesör (365)
Disiplin	Kategorik değişken (Sanat, İnsan ve Toplum Bilimleri referans kategori)	Sanat, İnsan ve Toplum Bilimleri (SİTB) (423) Tıp ve Sağlık Bilimleri (TSB) (299) Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik (FTMM) (415)
Araştırma etkinlikleri		
Araştırma üretkenliği	Son üç yılda akademik dergilerde yayınlanan makale sayısı	En az: 0 En fazla: 100 X=7,68
Araştırma yönelimi**		
Uygulama/Pratik odaklı	Aralıklı (1: Hiç 5: Çok yüksek)	1 2 3 4 5
Ticari odaklı/teknoloji transferine yönelik	Aralıklı (1: Hiç 5: Çok yüksek)	1 2 3 4 5
Sosyal odaklı/toplumsal gelişmeye yönelik	Aralıklı (1: Hiç 5: Çok yüksek)	1 2 3 4 5
Uluslararası amaç ya da yönelimli	Aralıklı (1: Hiç 5: Çok yüksek)	1 2 3 4 5
Çok disiplinli*	Aralıklı (1: Hiç 5: Çok yüksek)	1 2 3 4 5
Bağımsız Değişkenler (Kurumsal)		
Üniversite türü	İkili	0=vakıf (167) 1=devlet (970)
Üniversite kuruluş yılı*	Kategorik değişken (2006 ve sonrası referans kategori)	2006 ve sonrası (236) 1992-2005 (336) 1992 öncesi (565)

* Analizler sonucu iki faaliyet alanından herhangi birinde anlamlı etkisi bulunamadığından lojistik regresyon denklemlerinde yer almayan değişkenleri göstermektedir.

** Bu maddelerde, katılımcılardan verilen araştırma yönelimlerini kendileri için 1 ile 5 aralığında eşit aralıklarla puanlandırmaları istenmiş, bu nedenle ilgili değişkenler aralıklı olarak analiz edilmiştir. Bu değişkenler analiz esnasında ayrıca sıralı olarak da test edilmiş ve etkileri benzer şekilde gözlemlendiğinden, raporlamada aralıklı olarak bırakılmıştır (Long & Freese, 2006; Pasta, 2009)

§ Parantez içindeki değerler her kategorideki cevaplayıcı sayılarını göstermektedir.

sözleşme karşılığında araştırma faaliyeti yürütmektedir. Bir araştırma laboratuvarında ya da bilimsel bir kuluçka/etüt merkezinde ve/veya teknoparkta çalışanlar ise ticari odaklı faaliyet yürütenlerin üçte birine yakındır. Yeni bir girişim şirketi kuran ya da var olandan ayrılarak aynı alanda bağımsız bir şirket oluşturanlar ise ticari odaklı faaliyete katılanların 10'da birinden biraz fazla olup ölçek genelinde en az katılım sağlanan kurum dışı faaliyeti gerçekleştirenlerdir.

Tablo 6'daki bulgulara göre sosyal odaklı kurum dışı faaliyet yürüten öğretim üyelerinin yarısından fazlası halka açık konuşma ve sunum yapmaktadır. Bu faaliyet ayrıca ölçekte verilen kurum dışı faaliyetlerin tamamı arasında öğretim üyelerince en yaygın katılım sağlanan faaliyettir. Geniş okuyucu kitlesine ulaşabilecek yayınlar yapmanın da sosyal odaklı ticari faaliyetler arasında en yaygın ikinci faaliyet olduğu ve katılımcıların yaklaşık dörtte biri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Başka bir kurum ya da kuruluş için müfredat geliştirmenin ise

sosyal odaklı faaliyet alanında en az katılım sağlanan faaliyet olduğu ve sosyal odaklı faaliyet yürüten öğretim üyelerinin %10'unundan fazlası tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

4.2. Öğretim Üyelerinin Kurum Dışı Faaliyetlere Katılımını Etkileyen Faktörler

Araştırmanın ikinci sorusu, öğretim üyelerinin kurum dışı faaliyetlere katılımını etkileyen faktörleri incelemektedir. Bu amaç doğrultusunda cevaplayıcıların kurum dışı faaliyetlere katılımı, ölçeğin alt boyutları için ayrı ayrı ikili değişken haline getirilip, bu katılımı etkileyen muhtemel faktörler farklı lojistik regresyon modelleri ile test edilerek en iyi modele ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Tablo 7'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 7'deki bulgulara göre, öğretim üyelerinin ticari odaklı ve sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılan gruplarda olma ihtimalini anlamlı düzeyde etkilemeyen bağımsız değişkenler çıkarıldığında, ikili lojistik regres-

Tablo 6. Öğretim Üyelerinin Son Üç Yılda Katıldıkları Kurum Dışı Faaliyetler

Kurum Dışı Faaliyet	f	% (n*)	% (N**)
Ticari odaklı	293	100	22,3
Bir sözleşme karşılığında araştırma yapmak	178	60,8	13,5
Bir araştırma laboratuvarında, bilimsel kuluçka/etüt merkezinde ve/veya bir teknoparkta çalışmak	98	33,4	7,5
Altyapı ve (teknik) ekipman kullanmak (örn: bir firmanın ekipmanlarını ölçümlemek)	58	19,8	4,4
Patent ve lisans almak	46	15,7	3,5
Yeni bir girişim şirketi kurma veya var olan bir şirketten ayrılarak aynı alanda bağımsız bir şirket oluşturmak	34	11,6	2,6
Sosyal odaklı	702	100	53,4
Halka açık konuşmalar ve sunumlar yapmak	399	56,8	30,3
Geniş okuyucu kitlesine ulaşabilecek yayınlar yapmak	331	47,2	25,2
Talebe göre özel hazırlanmış programlar ve kurslar düzenlemek, yürütücülük yapmak	266	37,9	20,2
Gönüllülüğe dayalı olarak sivil toplum örgütlerinde fahri danışmanlık yapmak/çalışmak (örn: sivil toplum örgütleri... vb.)	239	34	18,2
Başka bir kurum veya kuruluş için müfredat geliştirmek	91	13	6,9
Ticari ya da sosyal odaklı en az bir kurum dışı faaliyetlere katılanlar	798		60,7
Hem ticari hem de sosyal odaklı alanlarda en az birer faaliyete katılanlar	227		17,3
Ticari veya sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılmayanlar	517		39,3

*n=İlgili faaliyet alanına katılım sağlayanlar için;

**N=1315 kişilik örneklem grubunun tamamı için

Tablo 7. Öğretim Üyelerinin Kurum Dışı Faaliyetlere Katılımını Etkileyen Faktörler

Bağımsız Değişken	Ticari odaklı kurum dışı faaliyet (TF)					Sosyal odaklı kurum dışı faaliyet (SF)				
	B	SH	Wald	p	OR	B	SH	Wald	p	OR
Demografik										
Cinsiyet: Erkek	.372	.154	5.861	.015*	1.451	.043	.130	.107	.743	1.044
Yaş:<40 (ref.)			1.909	.592				7.989	.046*	
40-49	-.234	.205	1.303	.254	.791	.457	.169	7.312	.007*	1.579
50-59	-.280	.270	1.070	.301	.756	.410	.222	3.419	.064	1.507
60 ve üzeri	-.075	.353	.045	.832	.928	.623	.315	3.922	.048*	1.864
Akademik arkaplan										
Unvan: Dr. Öğr. Üyesi (ref.)			7.341	.025*				4.798	.091	
Doçent	.306	.195	2.482	.115	1.359	-.092	.159	.337	.562	.912
Profesör	.654	.242	7.287	.007*	1.923	.319	.202	2.483	.115	1.375
Disiplin: SİTB (ref.)			5.197	.074				14.034	.001*	
FTMM	.376	.206	3.324	.068	1.456	-.620	.173	12.829	.000*	.538
TSB	-.019	.215	.008	.928	.981	-.168	.175	.923	.337	.845
Araştırma etkinlikleri										
Araştırma üretkenliği	.011	.008	2.030	.154	1.011	.021	.008	7.012	.008*	1.021
Araştırma yönelimi										
Uygulama/pratik odaklı	.244	.081	9.109	.003*	1.277	.044	.059	.558	.455	1.045
Ticari/teknoloji transferine yönelik	.376	.065	33.450	.000*	1.457	.090	.059	2.304	.129	1.094
Sosyal/toplumsal gelişmeye yönelik	.029	.060	.230	.632	1.029	.250	.051	24.461	.000*	1.284
Uluslararası amaç ya da yönelimli	.130	.062	4.396	.036*	1.139	.036	.052	.481	.488	1.037
Çok disiplinli	.106	.073	2.148	.143	1.112	.060	.058	1.081	.298	1.062
Kurumsal										
Üniversite Türü: Devlet	-.673	.219	9.430	.002*	.510	-.133	.194	.473	.492	.875
Kuruluş: 2006 ve sonrası (ref.)			2.595	.273				1.352	.509	
1992-2005	-.091	.216	.176	.674	.913	-.166	.181	.840	.359	.847
1992 öncesi	.202	.212	.904	.342	1.223	-.004	.177	.001	.982	.996
Sabit	-3.944	.514	58.802	.000	.019	-1.393	.395	12.446	.000	.248
-2LL			1128.506					1462.853		
Nagelkerke R ²			.171					.118		
N			1137					1137		

*p<.05; ref.=referans kategori.

yon denklemleri aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$\log(i_{TF}/1-i_{TF}) = -3,944 + 0,372*erkek+0,654*prof+0,244*uyg_ars+0,376*tek_ars+0,130*uls_ars-0,673*devlet_uni$$
$$\log(i_{SF}/1-i_{SF}) = -1,393+(0,457*yas40_49 veya0,623*yas60veuz)-0,620*ftmm+0,021*ars_urt+0,250*sos_ars$$

Tablo 7'ye göre, araştırmaya katılan ğretim üyelerinin ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılımlarında cinsiyet, akademik unvan, araştırma yönelimi ve niversite türü anlamlı düzeyde etkilidir. Anlamlı etki gösteren değişkenler incelendiğinde, ticari odaklı kurum dışı etkinliklere katılım gösteren grupta olma ihtimalinin erkek ($B=,372$; $p<,05$) ve profesör unvanına sahip olan ($B=,654$; $p<,05$) ğretim yeleri için yükseldiği, devlet niversitesinde görev yapıyor olmanın ise bu ihtimali zayıflattığı görülmektedir ($B=-,673$; $p<,05$). Tablo 7'deki bulgulardan ayrıca, katılımcıların uygulamalı/pratik odaklı ($B=,244$; $p<,05$), ticari/teknoloji transferine yönelik ($B=,376$; $p<,05$) ve uluslararası amaç ya da yönelimli ($B=,130$; $p<,05$) araştırma eğilimi arttıka, ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılan grupta olma ihtimalinin yükseldiği anlaşılmaktadır.

Tablo 7'deki bulgulara göre ayrıca yaş, akademik disiplin, araştırma üretkenliği ve araştırma yönelimi değişkenlerinin ğretim üyelerinin sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılan grupta olma ihtimalini arttırdığı görülmektedir. Yaş değişkeni ile ilgili olarak sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılan grupta olma ihtimalinin referans kategoriye oranla en çok 60 yaş ve üzeri gruba dahil olmakla arttığı ($B=,623$; $p<,05$), ayrıca 40-49 yaş aralığında olmanın da sosyal odaklı faaliyetlere katılımı olumlu etkilediği anlaşılmaktadır ($B=,457$; $p<,05$). Diğer taraftan Sanat, İnsan ve Toplum Bilimleri referans alındığında, Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik alanında çalışıyor olmanın sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılan grupta yer alma ihtimalini anlamlı düzeyde zayıflattığı görülmektedir ($B=-,620$; $p<,05$). Tablo 7'deki bulgulardan ayrıca, son üç yılda akademik dergilerde yayınlanan makale sayısının (akademik retkenlik) ($B=,021$; $p<,05$) ve sosyal/toplumsal gelişme odaklı araştırmaya yöneliminin ($B=,250$; $p<,05$), sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılan grupta olma ihtimali üzerinde olumlu etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

5. Tartışma ve Sonuç

Üniversitenin topluma hizmet işlevi kapsamında akademisyenlerce yürütülen kurum dışı faaliyetlerin hem ticari hem de sosyal odağın yer aldığı belirtilmektedir (Krücken vd., 2009; Mars & Rios-Aguilar, 2010). Ancak, son dönemde uygulamalı bilgi üretiminin ve girişimci niversite kavramının yaygınlaşması ile birlikte, akademisyenlerin kurum dışı faaliyetlerinde ticari odağın daha da genişlediği, çeşitli araçları kullanarak toplumu sosyal,

politik, eğitimsel ve ekonomik alanda bilinçlendirmeye yönelik kurum dışı faaliyetlerin ise geri plana düştüğü yönünde tartışmalar genişlemektedir (Kitagawa vd., 2016; Rhoades, 2014). Mevcut alışma, Türkiye'deki ğretim üyelerinin hem sosyal hem de ticari odaklı kurum dışı faaliyetler yürüttüklerini (Tablo 6) ve bu faaliyetlerinin yürütülmesinde çeşitli bireysel ve kurumsal değişkenlerin etkili olduğunu (Tablo 7) ortaya koymaktadır.

Mevcut araştırmanın bulguları, ğretim yeleri arasında sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlerin ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere oranla daha yaygın olduğunu göstermektedir (Tablo 6). Çalışmanın bulgularına göre, en az bir sosyal odaklı kurum dışı faaliyet yürüten katılımcıların oranı yarıdan fazla iken, bu oranın ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılanlar için dörtte birden daha azdır. Son dönemde ticari bilginin niversiteler için odak haline getirilip akademisyenlerin sosyal ve entelektüel liderliğinin geri plana atıldığı ile ilgili tartışmalar (Rhoades, 2014) dikkate alındığında, bu bulgu sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlerin, Türkiye'deki ğretim üyelerinin önemli bir bölümü tarafından hala çoğunlukla yrtlmeye devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan bu bulguya ulaşılmasında, araştırmada yer alan sosyal odaklı faaliyetlerin yükseköğretim kanunda üniversitelerin temel görevleri arasında yer alması (Resmî Gazete, 1981), niversiteler ve ğretim üyelerince topluma hizmet işlevi açısından uzun süredir kabul görmüş olması (Gürüz, 2003) ve sosyal faaliyetleri yürütmede kullanılan araçlara erişimin ticari odaklı olanlara kıyasla daha kolay olabileceği gibi faktörlerin de etkisinin olabileceği düşünülebilir.

Yürütülen kurum dışı faaliyetler değerlendirildiğinde, ticari odaklı olanlar içerisinde en fazla katılım sağlanan iki etkinliğin sözleşme karşılığı araştırma yapmak ve bir araştırma laboratuvarında/kuluçka merkezinde/teknoparkta görev almakla ilgili olması (Tablo 6) dikkate değerdir. Ancak, yeni bir girişim şirketi kurmak ve patent ya da lisans edinmek gibi faaliyetler hem ticari odaklı faaliyetler arasında hem de ölçeğin genelinde katılımın en düşük olduğu maddeler olarak bulunmuştur (Tablo 6). Bu bulgular, Türkiye'deki üniversitelerde, ticari bilgi üretimi ile ilişkilendirilebilecek sözleşme karşılığı araştırma yapmanın en yaygın ticari odaklı faaliyet olduğunu, ancak ticari bilgi üretiminin girişimcilik ve yenileşme yönünde kullanımına gösterge kabul edilebilecek patent ya da lisans edinme faaliyetlerine (Mars & Rios-Aguilar, 2010) katılımın diğer faaliyetlerin oldukça gerisinde kaldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Akademik disiplin bu alandaki faaliyetlerde belirgin bir etkisinin olduğu kabul görmekle birlikte (Abreu & Grinevich, 2013) yukarıdaki bulguların, Türkiye'deki üniversitelerde konu ile ilgili akademisyenlere patent ya da lisans edinme veya yeni bir girişim şirketi kurma gibi yenileşme altyapısı ge-

rektiren faaliyetler için sunulan imkanların geliştirilerek daha elverişli ortamların sağlanması ihtiyacına da işaret ettiği söylenebilir. Bilgi üretimindeki dönüşüm ve artan küresel rekabet gibi etkenler, günümüzde üniversiteleri araştırma geliştirme faaliyetleri üzerinden ticari getiri sağlayabilecek uygulamalı, yenilikçi ve teknolojik bilgi üretimine daha fazla katkı sunmaya yöneltmektedir (Gibbons vd., 1994). Bu noktada, üniversiteler ve sanayi kurumlarından araştırma laboratuvarı, kuluçka merkezi ve teknopark benzeri kuruluşlar aracılığıyla kendi aralarındaki fon ve altyapı iş birliklerini geliştirmeleri, devletin de bu esnada yükseköğretimde mali ve teknolojik altyapıyı iyileştiren ve bürokratik işlemleri kolaylaştıran bir rol oynaması beklenmektedir (Etzkowitz & Leydesdorff, 1997). Türkiye’de son dönemde konu ile ilgili olarak üniversitelerde iş yeri odaklı eğitimin yaygınlaştırılması, teknoparkların/teknoloji transfer ofislerinin yasal durumunun güçlendirilmesi, doktora sonrası araştırmacı çalıştırılabilmesi ve üniversite-sanayi iş birliğini hedefleyen doktora programlarının başlatılması gibi düzenlemelerin devlet organları tarafından yürürlüğe konulduğu ya da teşvik edildiği görülmektedir (YÖK, 2021). Ancak, ilgili araştırmalarda, konu ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler ve teşviklere rağmen, küresel rekabette diğer ülkelerle başa çıkabilmek için Türkiye’de yükseköğretime ayrılan araştırma geliştirme kaynaklarının artırılmasına hala önemli ölçüde ihtiyaç duyulduğunu belirtilmektedir (Uslu, 2019). Ayrıca, son dönemde kurum ve öğrenci sayılarının hızla arttığı Türk yükseköğretim sisteminde, özellikle 2006 ve sonrasında kurulan üniversitelerin altyapı, teknoloji ve insan kaynağı konusundaki eksikliklerinin (Özoglu vd., 2016) tamamlanarak bu üniversitelerdeki çalışma şartlarının daha elverişli hale getirilmesi, ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere ilgi duyan akademisyenlerin belirtilen faaliyetlere katılımlarını kolaylaştırabilir.

Mevcut çalışmanın bulguları, öğretim üyelerinin ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılımında çeşitli bireysel ve kurumsal değişkenlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur (Tablo 7). Etkili olan değişkenler için bulgular detaylı incelendiğinde, öğretim üyelerinin uygulama odaklı, teknoloji transferine yönelik ve uluslararası amaç ya da yönelimli araştırma yapma eğilimi arttıkça, ticari odaklı kurum dışı faaliyet yapan grupta olma ihtimalinin yükseldiği görülmektedir (Tablo 7). Uygulama odaklı ve teknoloji transferine yönelik araştırma yapan akademisyenlerin, bu araştırmaları kurum dışında yaygınlaştırmaları esnasında, sanayi kuruluşları ile ilişkili ticari odaklı faaliyetler gerçekleştirmeleri olağan görülebilir (Uslu vd., 2020). Diğer taraftan, üniversitelerde ticari bilgi üretiminin teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması ile ilgili uygulama ve tartışmalarda küresel odaklılık, uluslararası iş birlikleri ve yenilik edinimi gibi kavram-

ların öne çıkarılmasıyla, akademisyenlerin uluslararası alanda etkin mesleki ağlar kurma ve bu ağlar aracılığıyla alanlarındaki yeni gelişmeleri kişisel ve kurumsal olarak transfer etmeye yönelik faaliyetlere daha fazla yönelebildiği ifade edilmektedir (Yıldız, 2019). Mevcut çalışmada ulaşılan, öğretim üyelerinin uluslararası araştırma yöneliminin artması ile ticari odaklı kurum dışı faaliyet yürüten gruba dahil olma ihtimalinin yükseldiğine ilişkin bulgu (Tablo 7), bu bağlamda değerlendirilebilir. Türkiye’de üniversitenin topluma hizmet işlevi ile ilgili son dönem yükseköğretim politikalarında, ekonomik kalkınma ve ticari odaklı faaliyetlerin daha ön plana çıkarıldığı (YÖK, 2020; 2021) göz önünde bulundurulursa, bu politikalarda uluslararası iş birliği ve yenilik transferine yönelik teşviklerin genişletilmesi, ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılımlarını artırmak isteyen öğretim üyelerinin yararına olabilir.

Çalışmadaki bulgular (Tablo 7), konu ile ilgili önceki araştırmalarda (Abreu & Grinevich, 2013; Perkmann vd., 2013) belirtilen kıdemi/unvanı yüksek, erkek akademisyenlerin akademik girişimcilik ve ticari odaklı faaliyetlerde daha baskın olduğu yönündeki eğilimlerin, Türk akademisinde de belirgin olduğuna işaret etmektedir. Dünyada çeşitli örneklerde kadın akademisyenlerin, girişimcilik ve ticari odaklı faaliyetlerin yaygın olduğu Fen, Teknoloji, Matematik ve Mühendislik gibi alanlarda yüksek akademik unvanlara erişimde ve akademik ağlarını geliştirerek çeşitli araştırma fonlarına ulaşmada olumsuzluklarla karşılaşabildiği belirtilmektedir (Casad vd., 2021) technology, engineering, and mathematics (STEM. Benzer şekilde, Türkiye’deki birçok üniversitede genç akademisyenlerin, araştırma ağlarını genişletmede ve akademik ve bürokratik iş yükünün dağılımı ve kurumsal kaynakların kullanımına ilişkin talep ve özgürlük beklentilerini ortaya koymada kendilerinden kıdemli olan meslektaşlarına oranla daha fazla zorluk yaşayabildiği görülmektedir (Balyer, 2011; Uslu, 2016). Bu sebeple, Türkiye’deki üniversitelerde bu faaliyetlere etkin biçimde katılmak isteyen öğretim üyeleri için ilgili imkanlara erişimde cinsiyet ve akademik unvan gibi değişkenlerin etkilerinin derinlemesine incelenmesi, ilgili faktörlerin etki kaynağına inmede yardımcı olabilir. Bu tür araştırmalarda ulaşılabilecek bulgu ve sonuçlar ayrıca, ilgili faaliyetlere daha etkin biçimde katılmaya istekli öğretim üyeleri, bu öğretim üyeleri ile iş birliğini geliştirmek isteyen sanayi kuruluşları ve bu yönde uygulanan politikaların etkililiğini artırmak isteyen karar vericiler için destekleyici olabilir.

Bulgular, vakıf üniversitesinde çalışıyor olmak baz alındığında, devlet üniversitesinde çalışıyor olmanın ticari odaklı kurum dışı faaliyetler üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir (Tablo 7). Vakıf üniversitelerinin, kurucu vakıflarının özel sektör kuruluşları ile

olan köklü bağları sayesinde, ticari odaklı kurum dışı faaliyetlerde etkili olan üniversite-sanayi işbirliği, altyapı geliştirme ve fon kaynaklarını genişletme gibi konularda avantajlara sahip olduğu ifade edilmektedir (Söyler, 2008). Bu nedenle, vakıf üniversitelerinde görev yapmakta olan akademisyenlerin ticari odaklı kurum dışı faaliyetlere katılımına ilişkin bulguda bu avantajların etkisi olası görülebilir. Diğer taraftan bu bulgu, devlet üniversitesindeki akademisyenlerin ticari odaklı faaliyetlere katılımı üzerinde etkisi olabilecek faktörlerin derinlemesine araştırılmasında yarar olabileceğini akla getirmektedir. Bunun yanında, devlet ve vakıf üniversitesi örgütleri bağlamında yürütülecek karşılaştırmalı çalışmalarla, yukarıdaki bulguya ulaşılmasında rolü olabilecek; topluma hizmet, öğretim ve araştırma işlevlerine yönelik kurumsal misyon ve öncelikler, örgütsel destek ve teşvik sistemleri, mali, bürokratik ve yönetsel prosedürler, fiziki, teknolojik ve beşeri altyapı, ticari odaklı faaliyetlere ilişkin örgütsel deneyimler ve çalışan ve meslektaş tutumları (Perkmann vd., 2013; Thune vd., 2016), gibi etkenler araştırılabilir. Bu sayede, konunun politika yapıcılara, üniversite örgütünün iç paydaşlarına, ilgili sanayi kurumlarına, toplumsal kuruluşlara ve araştırmacılara fayda sağlayacak şekilde çok boyutlu incelenmesi de mümkün kılınabilir.

Sosyal odaklı faaliyetlerle ilgili olarak çalışma, halka açık sunum ve toplantılar ile geniş okuyucu kitlesine ulaşacak yayınlar yapmanın Türkiye'deki akademisyenler arasında yaygın kurum dışı faaliyetlerden olduğunu göstermiştir. Macfarlane, (2011) akademisyenlerin kurumlarını, akademik disiplinleri ve şahsen kendilerini temsilen, mevcut bilgi ve tecrübelerini kamusal tartışmaları etkileme ve yönlendirmede kullanarak, bir tür entelektüel liderlik sorumluluğu taşıdıklarını belirtmektedir. Araştırmada yaygın bulunan sosyal odaklı faaliyetler öğretim üyelerinin, toplum içerisinde görüşlerine önem atfedilmesi nedeniyle çeşitli mecralarda görüş aktarımı yaptıkları ve bu şekilde bir tür entelektüel liderlik yürütme fırsatı bulduklarını göstermektedir. Diğer taraftan, öğretim üyeleri tarafından yürütülen sosyal odaklı faaliyetlerin toplumsal destek açısından etkinliğinin artırılması, özellikle genç üniversitelerin buldukları bölgedeki toplumsal meşruiyetlerini artırmada ve üniversite-toplum ilişkilerini geliştirmede etkili olabileceği belirtilmektedir (Sankır & Sankır, 2017). Bu nedenle yükseköğretim ve üniversite liderlerinin, öğretim üyelerinin bu tür faaliyetlerini hem kurum içinde çeşitli iletişim kanalları ile duyurarak hem de akademik ve idari değerlendirmelerde göz önünde bulundurarak teşvik etmesi yararlı olabilecektir (Uslu & Arslan, 2015). Bu noktada, çalışmanın sosyal odaklı faaliyetlere yönelik bulgularında öğretim üyelerince katılımın görece düşük bulunduğu sivil-toplum kuruluşları ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde faaliyetlerin ön plana

çıkartılması, ayrıca etkili olabilir.

Araştırma, öğretim üyelerinin sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere katılımlarında, çeşitli bireysel değişkenlerin etkili olduğunu göstermiştir. Buna göre, özellikle 60 yaş ve üzeri, sosyal ve toplumsal gelişmeye yönelik araştırmalar yürütmeye eğilimli ve araştırma üretkenliği yüksek öğretim üyelerinin, sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlere dahil olma ihtimalleri artmaktadır. Ayrıca, konu ile ilgili olarak, sosyal bilimler alanında çalışan öğretim üyelerinin, fen-teknoloji-matematik-mühendislik ve tıp bilimleri alanlarındaki akademisyenlere göre daha aktif oldukları anlaşılmaktadır. Sosyal odaklı araştırma yürüten akademisyenlerin araştırma sonuçlarını yaygınlaştırırken ilgili toplum kesimlerine yönelik faaliyetler yapması beklenebilir (Benneworth vd., 2018). Diğer taraftan, araştırma üretkenliğinin de bu noktada etkili olması dikkate değer görülebilir. Üniversite ve birim yöneticileri, bünyelerindeki öğretim üyelerinin sosyal odaklı araştırmalarını yaygınlaştırmalarına destek vererek, bir yandan çalışanlarının üretkenliğini teşvik ederken, diğer yandan da bu araştırmalar aracılığıyla kurumlarının farklı toplum kesimleri ile olan ilişkilerini güçlendirme yoluna gidebilir. Bu tür ilişkiler, özellikle yeni kurulan üniversitelerin toplumsal meşruiyetlerini genişletme yönündeki çabalarında destekleyici olabilir.

Bu çalışma, Türkiye'deki üniversitelerin topluma hizmet işlevini, öğretim üyelerinin gerçekleştirdikleri kurum dışı faaliyetler ve bu faaliyetlere katılımı etkileyen bireysel ve kurumsal faktörler çerçevesinde incelemiştir. Çalışma, son dönemde merkezi düzeyde çeşitli gerekçelerle ticari odaklı kurum dışı faaliyetlerin ön plana çıkarıldığı (YÖK, 2020; 2021), sosyal odaklı kurum dışı faaliyetlerin ise görece daha az gündemde kaldığı Türk yükseköğretiminde, topluma hizmet işlevinin hem ticari hem de sosyal odaklı kurum dışı faaliyetler çerçevesinde yürütüldüğü, ancak sosyal odaklı faaliyetlere katılımın ticari odaklı faaliyetlere katılıma oranla daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma ayrıca, her iki faaliyet alanı için de öğretim üyelerinin katılımını olumlu ve olumsuz etkileyen çeşitli kurumsal ve bireysel faktörlerin varlığını göstermiştir.

Sonuç olarak, üniversitelerin topluma hizmet işlevi çerçevesindeki değişimler ve akademisyenlerin bu amaçla katıldıkları kurum dışı faaliyetler değerlendirilirken, küresel eğilim ve gelişmelerin yanında ulusal, kurumsal ve bireysel bağlamdaki değişkenler ve ihtiyaçların da göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Akademisyenlerin kurum dışı faaliyetlerinde ticari odağın ön plana çıkmasının ya da bunun politika yapıcılar tarafından teşvik edilmesinin, çeşitli ülke ve üniversite koşullarında akademi-sanayi iş birliğinin ve uygulamalı bilgi üretiminin gelişiminde olumlu etkilerinin gözlemlendiği belirtilmektedir (Mars & Rios-A-

guilar, 2010). Ancak, bu durumun yine birçok ülke ve üniversitede bağlamsal şart, sorun ve ihtiyaçlar yeterince dikkate alınmaksızın her koşulda geçerli bir çözüm olarak sunulmasıyla, akademisyenlerin bu faaliyetleri piyasa odaklı bir biçimde yürütmeye zorlandıkları, bunun da üniversitelerde yönetim biçimi, öğretim, araştırma ve topluma hizmet faaliyetlerini dengeli bir biçimde yürütülmesi ve akademik özgürlüklerin korunup geliştirilmesi gibi alanlarda sorunlara yol açabildiği ifade edilmektedir (Kitagawa vd., 2016; Rhoades, 2014).

Benzer risklerin, yükseköğretim sistemi oldukça genç kabul edilebilecek, üniversitelerde yönetişimin ve devlet-piyasa- üniversite ilişkilerinin sıklıkla olumsuz eleştirilerle tartışılmaya devam edildiği ve özellikle 2006 yılından sonra kurum sayısı ve öğrenci kapasitesi hızla artan Türk yükseköğretimi için de söz konusu olabileceği göz önünde tutulmalıdır (Ekinci, Türkkaş-Anasız, Püsküllüoğlu, 2018; Gürüz, 2003; Özdemir, Boyacı, Kılınç, & Koşar, 2019). Bu nedenle, kurum dışı faaliyetlerin odağı ve çerçevesi ile ilgili politika ve uygulamalar geliştirilir, izlenir ve güncellenirken uluslararası gelişmelerle birlikte, Türk yükseköğretimine özgü bireysel, akademik, kurumsal, bölgesel ve toplumsal bağlam ve taleplerin de hassas biçimde dikkate alınması, belirtilen riskleri daha sağlıklı yönetmede yardımcı olabilir. Bu amaçla, karar vericiler ile faaliyetlerin doğrudan muhatabı olan akademisyenler başta olmak üzere, üniversite örgütünün bütün tarafları, sanayi kuruluşları ve çeşitli toplumsal kurumların temsilcileri arasında iş birliği ve eşgüdümü geliştirecek iletişim ve değerlendirme araçları yaygınlaştırılabilir.

Son olarak, çalışmadaki bulgular ve tartışmalar değerlendirilirken araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle mevcut çalışmada etkili bulunan faktörlerin neden etkili olabileceği, sonraki çalışmalarda öğretim üyelerinin ilgili faaliyetlere yönelik istek, tutum ve önceki deneyimleri, bunları çevreleyebilecek kişisel-mesleki arka plan ve kurumsal ve örgütsel şartlar bağlamında derinlemesine incelenebilir. Ayrıca, araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri yasal iş tanımları itibarı ile çalışmanın dışında tutulmuş olmakla birlikte, bu grupların nicelik olarak Türk yükseköğretiminde dikkate değer sayıda olduğu ve çeşitli kurum dışı faaliyetler yürüttükleri unutulmamalıdır. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda bu grupların kurum dışı faaliyetlere katılımı da incelenebilir. Son olarak, öğretim üyelerinin gerçekleştirdiği kurum dışı faaliyetler arasında çalışmada kullanılan ölçek maddelerinde yer almayan faaliyetler olabilir. Sonraki çalışmalarda, bu çalışmada yer almayan farklı kurum dışı faaliyetlere odaklanılabileceği gibi, farklı alanlardaki kurum dışı faaliyetler için bu çalışmada ele alınan bireysel ve kurumsal değişkenlerin etkisini incelenebilir.

6. Teşekkür

Bu çalışmada kullanılan veri seti, Academic Profession in the Knowledge-Based Society (APIKS) projesinin Türkiye ayağı kapsamında toplanmıştır. APIKS projesinin Türkiye ayağı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK-Proje No: 117K917) ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (ÇOMÜ BAP-Proje No: SBA-2017-1093) tarafından desteklenmiştir.

7. Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul onayı Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Etik Kurulu'nun 28.04.2016 tarih ve 4 sayılı toplantı kararı ile alınmıştır (Başvuru Protokol No: 2016/14).

8. Kaynakça

- Aarrevaara, T., Finkelstein, M., Jones, G.A., & Jung, J. (2021). The academic profession in the knowledge-based society (APIKS): Evolution of a major comparative research project. In: T. Aarrevaara, M. Finkelstein, G.A. Jones, & Jung J. (Eds.), *Universities in the knowledge society* (pp. 49-64). Cham: Springer.
- Abreu, M., & Grinevich, V. (2013). The nature of academic entrepreneurship in the UK: Widening the focus on entrepreneurial activities. *Research Policy*, 42(2), 408–422.
- APIKSTR. (2020a). *Proje etik onayları-Proje uygulama izinleri*. <http://www.apikstr.net/> adresinden 25.01.2020 tarihinde erişildi.
- APIKSTR. (2020b). *Veri toplama aracı*. <http://apikstr.net/index/sayfa/931/veri-toplama-araci> adresinden 30.09.2020 tarihinde erişildi.
- Arimoto, A. (2015). The teaching and research nexus from an international perspective. In W. K. Cummings & U. Teichler (Eds.), *The relevance of academic work in comparative perspective* (pp. 91–106). Cham: Springer.
- Balyer, A. (2011). Academic freedom: Perceptions of academics in Turkey. *Eğitim ve Bilim-Education and Science*, 162, 138-148.
- Benneworth, P., Culum, B. Farnell, T., Kaiser, F., Seeber, M., Šćukanec, N., Vossensteyn, H., & Westerheijden, D. (2018). *Mapping and critical synthesis of current state-of-the-art on community engagement in higher education*. Zagreb: Institute for the Development of Education.
- Calikoglu, A., Seggie, F. N., & Uslu, B. (2020). The teaching and research nexus in Turkish academia: Lessons from an international survey. *Higher Education Forum*, 17, 115-134.
- Casad, B. J., Franks, J. E., Garasky, C. E., Kittleman, M. M., Roesler, A. C., Hall, D. Y., & Petzel, Z. W. (2021). Gender inequality in academia: Problems and solutions for women faculty in STEM. *Journal of Neuroscience Research*, 99(1), 13–23.
- Cengiz, E. (2014). Üniversite-sanayi işbirliği üzerine değerlendirmeler. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(1), 1–8.
- Clark, B. R. (1998). *Creating entrepreneurial universities: Organizational pathways of transformation*. Oxford: Pergamon for IEU Press.

- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London: Routledge.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik. SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd edn). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çulum, B., Turk, M., & Ledić, J. (2015). Academics and community engagement: Comparative perspective from three European countries. In T. Fumasoli, G. Goastellec, & B. M. Kehm (Eds.), *Academic work and careers in Europe: Trends, challenges, perspectives* (pp. 133–150). Cham: Springer.
- Ekinci, C. E., Türkkaş-Anasız, B. & Püsküllüoğlu, İ. E. (2018). Yükseköğretim modelleri ve türkiye yükseköğretim modelinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 778-791.
- Erdem, A. R. (2013). Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2), 109–120.
- Erdoğan, N., & Esen, M. (2016). Classifying universities in Turkey by hierarchical cluster analysis. *Eğitim ve Bilim-Education and Science*, 41(184), 363-382.
- Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (1997). *Universities and the global knowledge economy: A triple helix of university-industry-government relations*. London: Pinter.
- Fairweather, J. (2009). Work allocation and rewards in shaping academic work. In J. Enders & E. de Weert (Eds.), *The changing face of academic life: Analytical and comparative perspectives* (pp. 171–194). Hampshire: Palgrave.
- Ferrando, P. J., & Lorenzo-Seva, U. (2017). Program FACTOR at 10: Origins, development and future directions. *Psicothema*, 29(2), 236-240.
- Fronzizi, R., Fantauzzi, C., Colasanti, N., & Fiorani, G. (2019). The evaluation of universities' third mission and intellectual capital: Theoretical analysis and application to Italy. *Sustainability (Switzerland)*, 11(12), 3455.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Gök, E. (2016). The Turkish higher education system from the kaleidoscope of Martin Trow. *Eğitim ve Bilim-Education and Science*, 41(184), 147–168.
- Gürüz, K. (2003). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim. Tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri* (2. baskı). Ankara: Cem Web Ofset.
- Hazelkorn, E. (2015). *Rankings and the reshaping of higher education: The battle for world-class excellence* (2nd edn). London: Palgrave.
- Holgado-Tello, F. P., Chacón-Moscoso, S., Barbero-García, I., & Vila-Abad, E. (2010). Polychoric versus Pearson correlations in exploratory and confirmatory factor analysis of ordinal variables. *Quality & Quantity*, 44(1), 153–166.
- Höhle, E. A. & Teichler, U. (2013). The academic profession in the light of comparative surveys. In B. M. Kehm & U. Teichler (Eds.), *The academic profession in Europe: New tasks and new challenges* (pp. 23-38). Dordrecht: Springer.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi. Kavramlar-ilkeler-teknikler* (23. Basım). Ankara: Nobel.
- Kavak, Y. (2019). *Toplumsal katkı politikası*. <https://portal.yok.gov.tr/makale/kurumun-toplumsal-katki-politikasi/adresinden.30.09.2021.tarihinde.erisildi>.
- Kılıç, A. F. & Uysal, İ. (2019). Comparison of factor retention methods on binary data: A simulation study. *Turkish Journal of Education*, 8(3), 160-179.
- Kitagawa, F., Sánchez-Barrioluengo, M., & Uyarra, E. (2016). Third mission as institutional strategies: Between isomorphic forces and heterogeneous pathways. *Science and Public Policy*, 43(6), 736–750.
- Kocabaş, C., & Alpaydın, Y. (2018). Üniversite-sanayi işbirliği bağlamında teknoloji geliştirme bölgelerinin misyon ve vizyonlarının incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(2), 368-377.
- Krücken, G., Meier, F., & Müller, A. (2009). Linkages to the civil society as 'leisure time activities'? Experiences at a German university. *Science and Public Policy*, 36(2), 139–144.
- Landry, R., Saihi, M., Amara, N., & Ouimet, M. (2010). Evidence on how academics manage their portfolio of knowledge transfer activities. *Research Policy*, 39(10), 1387–1403.
- Long, J. S., & Freese, J. (2006). *Regression models for categorical dependent variables using Stata*. (2nd edn). College Station, TX: Stata Press.
- Macfarlane, B. (2007). *The academic citizen: The virtue of service in university life*. London: Routledge.
- Macfarlane, B. (2011). Professors as intellectual leaders: Formation, identity and role. *Studies in Higher Education*, 36(1), 57–73.
- Mars, M. M., & Rios-Aguilar, C. (2010). Academic entrepreneurship (re)defined: Significance and implications for the scholarship of higher education. *Higher Education*, 59(4), 441–460.
- Miller, K., Alexander, A., Cunningham, J. A., & Albats, E. (2018). Entrepreneurial academics and academic entrepreneurs: a systematic literature review. *International Journal of Technology Management*, 77(1/2/3), 9-37.
- Morkoç, D. K. (2017). Topluma hizmet uygulamaları boyutunda üniversite web sitelerinin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 256-266.
- Ökmen, M. (2013). Üniversite yönetimlerinin girişimci üniversite kavramına ilişkin görüşleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2), 70–81.
- Özdemir, S., Boyacı, A., Kılınç, A. Ç. & Koşar, S. (2019). Türk yükseköğretim sistemi bağlamında girişimci üniversite modelinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 989-1027.
- Özoglu, M., Gür, B. S., & Gümüş, S. (2016). Rapid expansion of higher education in Turkey: The challenges of recently established public universities (2006-2013). *Higher Education Policy*, 29(1), 21–39.
- Öztemel, E. (2013). Yükseköğretim kurumlarında araştırma ve inovasyon kültürünün oluşturulması. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(1), 22–29.
- Pasta, D. (2009). Learning when to be discrete: Continuous vs. categorical predictors. *SAS Global Forum 2009 Statistics*

- and Data Analysis Proceedings- Paper 248. <https://support.sas.com/resources/papers/proceedings09/248-2009.pdf> adresinden 08.03.2020 tarihinde erişildi.
- Perkmann, M., Tartari, V., McKelvey, M., Autio, E., Broström, A., D'Este, P., ... , & Sobrero, M. (2013). Academic engagement and commercialisation: A review of the literature on university-industry relations. *Research Policy*, 42(2), 423-442.
- Resmi Gazete. (1981). *Yükseköğretim kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> adresinden 01.09.2021 erişildi.
- Resmi Gazete. (2001). *Teknoloji bölgeleri geliştirme kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4691.pdf> adresinden 01.09.2021 tarihinde erişildi.
- Rhoades, G. (2014). Extending academic capitalism by foregrounding academic labor. In B. Cantwell & I. Kauppinen (Eds.), *Academic capitalism in the age of globalization* (pp. 113-134). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Sam, C., & van der Sijde, P. (2014). Understanding the concept of the entrepreneurial university from the perspective of higher education models. *Higher Education*, 68, 891-908.
- Sánchez-Barrioluengo, M., & Benneworth, P. (2019). Is the entrepreneurial university also regionally engaged? Analysing the influence of university's structural configuration on third mission performance. *Technological Forecasting and Social Change*, 141, 206-218.
- Sankır, H., & Demir Gürdal, A. (2014). Bülent Ecevit Üniversitesi'nin Zonguldak'a etkileri ve kentin üniversite algısı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(2), 90-98.
- Sankır, H., & Sankır, Ş. (2017). Toplumsal değişim açısından üniversite-kent etkileşimi ve algısı: Bülent Ecevit Üniversitesi örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(3), 473-483.
- Schneiderberg, C., & Götze, N. (2021). Academics' societal engagement in cross-country perspective: Large-n in small-n comparative case studies. *Higher Education Policy*, 34, 1-17.
- Söyler, İ. (2008). Eğitim hizmetleri bağlamında vakıf üniversitelerinin finansal ve vergisel sorunları. *Maliye Dergisi*, 154, 52-76.
- Teichler, U., Arimoto, A., & Cummings, W. K. (2013). *The changing academic profession: Major findings of a comparative survey*. Dordrecht: Springer.
- Thune, T., Reymert, I., Gulbrandsen, M., & Olaf Aamodt, P. (2016). Universities and external engagement activities: Particular profiles for particular universities? *Science and Public Policy*, 43(6), 774-786.
- Uslu, B. (2016). Faculty's academic intellectual leadership within the conditions of modern universities. *Eğitim ve Bilim-Education and Science*, 41(184), 193-211.
- Uslu, B. (2019). Türkiye'nin ekonomik gelişiminde beşeri ve teknolojik yatırımlar: Araştırma ve geliştirme harcamaları, öğrenci bazında yükseköğretim harcamaları ve mezun kitlesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 9(3), 402-412.
- Uslu, B., & Arslan, H. (2015). Faculty's academic intellectual leadership: predictive relations with several organizational characteristics of universities. *Journal of Higher Education and Science*, 5(2), 125-135.
- Uslu, B., Calikoglu, A., Seggie, F. N., & Seggie, S. H. (2019). The entrepreneurial university and academic discourses: The meta-synthesis of Higher Education articles. *Higher Education Quarterly*, 73(3), 285-311.
- Uslu, B., Çalikoğlu, A., Seggie, F. N., & Seggie, S. H. (2020). TÜBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi kriterlerinin girişimci üniversitelerde öne çıkan faaliyetler açısından değerlendirilmesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(1), 1-11.
- Uysal, H. T., & Çatı, K. (2016). Yükseköğretim kurumlarındaki yöneticilerin girişimci üniversite algılamalarında iş ve örgüt psikolojisinin etkisi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(1), 77-93.
- Yıldız, O. (2019). Girişimci Üniversite'nin kavramsal çerçevesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 25-34.
- YÖK. (2018). *2017-2018 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri*. <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden 30.09.2020 tarihinde erişildi.
- YÖK. (2020). *Yükseköğretimde YÖK projeleri: Yükseköğretimde ihtisaslaşma ve misyon farklılaşması. Bölgesel kalkınma odaklı üniversiteler*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.
- YÖK. (2021). *Üniversite sanayi işbirliğinin geliştirilmesi eylem planı*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.
- Zimbardi, K., & Myatt, P. (2014). Embedding undergraduate research experiences within the curriculum: A cross-disciplinary study of the key characteristics guiding implementation. *Studies in Higher Education*, 39(2), 233-250.